

**Ks. Archimandryta Andrzej
(Borkowski)**

WOLNOŚĆ A EUROPEJSKIE KONFLIKTY ZBROJNE

Słowa kluczowe: Europa, wolność, konflikty zbrojne

Chcąc mówić językiem teologii, należy przyznać, iż żyjemy w świecie „upadłym”, mianowicie w świecie, który jest regulowany i kierowany przez grzech i śmiertelność, w którym każda ikona życia jest zniekształcona i wykrzywiona w większym lub mniejszym stopniu przez rzeczywistość grzechu i zniszczenia. Całe otoczenie w pewnym stopniu oddycha oraz jest kształtowane przez odczuwalną obecność i pod silnym wpływem tego, co Ewangelia miłości nie boji się nazwać „księciem tego świata” (J 14,30).

Teologia prawosławna stwierdza zatem, że rezultatem owego „pierwotnego” wyobcowania była utrata przez ludzkość wolności i uświęcenia oraz uzależnienie się od grzeszności. Ciało, które niegdyś było stworzone „καλόν” (Gen 1) przez miłującego Boga, błogosławione, posiadające możliwość uświęcenia się, przeznaczone do uczestniczenia w boskiej chwale, na skutek tej samej rzeczywistości grzechu i wyobcowania przez Boga, osłabło i posiadało „cechę śmiertelności” (Rz 8,6).

Gdy mówimy o wolności w epoce, w której żyjemy, zwykle wyobrażamy możliwość wyboru bez przeszkód między różnymi rzeczami. Prostymi słowy, we współczesnym rozumowaniu wolność znaczy wybór. Przytoczona definicja jest jednak dalece niewystarczają-

ca prawosławnemu chrześcijaninowi. Wolność jest czymś więcej niż zwykła różnica pomiędzy oczywistością i niezdecydowaniem. Nasza uwaga duchowa musi być skierowana w stronę czegoś o wiele bardziej głębszego, mianowicie walki w celu przezwyciężenia skutków naszej upadłej natury. Według współczesnego pojmowania, wolność utożsamia się również z możliwością czynienia tego, co nas zadawała. Ale również takowe pojmowanie jest niedoskonałe. Terminem prawdziwej wolności, z teologicznego punktu widzenia, jest łaska boża, zatem wolność człowieka jest związana i uzależniona zawsze od absolutnej wolności Boga. Wierzymy, że Bóg jest jedynym dawcą wolności i sprawiedliwości, a nawet przewyższa je. Bóg nie określa się. Bóg po prostu istnieje. W ten sposób przynajmniej objawił się Mojżeszowi w płonąącym krzewie: „Εγώ εἰμι ὁ Ὄν”.

Wielki sakrament wolności stanowi powód najwyższej godności, jak również skrajnego bólu za człowieka. Zgodnie z prawosławnym stwierdzeniem wolność jest najwyższym misterium, którego nie narusza lub anuluje nawet Bóg. W VII w. św. Maksym Wyznawca (580–662) zauważył, że Bóg może czynić wszystko oprócz jednego, Bóg nie może nigdy zobowiązać nikogo spośród swego stworzenia, aby Go kochał. Miłość jest, zatem treścią wolności i wieczności¹.

Kwestia wolności w połączeniu z faktem istnienia licznych europejskich konfliktów zbrojnych jest niezwykle problematyczna, gdyż natura i istota współczesnych konfliktów przejawia się w coraz to nowych formach, nie zawsze do końca rozpoznawalnych i wyjaśnionych. I tak, narastają konflikty wewnętrzne i międzyetniczne, wojny religijne i domowe, a nie konflikty międzypaństwowe. Postępujący rozwój globalizacji sprawia jednak, że konfrontacje zbrojne jednocześnie wpływają ujemnie na poczucie bezpieczeństwa narodowego.

¹ K. Jaspers, *Way to Wisdom*, New Haven, Conn., Yale University Press, 1979, s. 65; J. D. Zizoulas, *Being as Communion: Studies in Personhood and the Church* (Contemporary Greek Theologians Series, No 4), St. Vladimirs Seminary 1997, s. 17; Βαρθολομαίος, Οικουμενικός Πατριάρχης, *Συνάντηση με το Μυστήριο. Μια σύγχρονη ανάγνωση της Ορθοδοξίας*, Κωνσταντινούπολη 2008, s. 152-182.

Przykładowo, tylko w ubiegłym roku na kilkanaście większych konfliktów zbrojnych, tylko dwa posiadały charakter konfliktów narodowych. Na przełomie kilkunastu ostatnich lat, począwszy od zakończenia zimnej wojny na niemal 60 wielkich konfliktów, połączonych z działaniami wojennymi, zaledwie trzy spory miały charakter międzypaństwowy. Zauważamy, więc że w stosunkach narodowych zachodzi istotna zmiana, która wymusza poszukiwania nowych metod w zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów².

Incydenty zbrojne, których natura jest zdeterminowana przez procesy modernizacji i globalizacji mogą być efektywnie zażegnane wyłącznie przez współdziałanie państw. Niemniej jednak odnośnie określonego konkretnego terytorium zawsze pozostaje aktualne podstawowe założenie, że za stabilność na nim i bezpieczeństwo ponosi odpowiedzialność państwo, sprawujące nad nim suwerenna władzę. Albowiem zgodnie z przyjętą definicją państwo powinno odpowiadać trzem kryteriom: określonego terytorium, posiadanej ludności i skutecznie sprawowanej władzy. Odnośnie tego ostatniego, zawsze aktualną pozostaje sprawa sposobu wykonywania tej władzy, ponieważ należy bezwzględnie unikać sytuacji, w których rządy uciekałyby do bezprawia. Zatem należy stwierdzić zdecydowanie, że władza musi być nie tylko efektywną, ale musi też odpowiadać wymogom rządu prawa.

Jednym z istotnych czynników wpływających na powstawanie i nawarstwianie się konfliktów wewnętrznych jest często przytaczany fakt rezultatu rozpadu systemu dwubiegunowości oraz procesów globalizacji. Na skutek rozpadu systemu dwubiegunowości wytworzyła się specyficzna próżnia bezpieczeństwa. Należy powiedzieć parę słów na temat omawianego systemu, powstałego w okresie zimnej wojny. Z jednej strony opierał się na równowadze sił, z drugiej natomiast na wzajemnym odstraszeniu. Charakteryzował się wysoką stabilnością, przy jednoczesnym wysokim ryzyku wybuchu wojny jądrowej. Kon-

2 J. Staniszkis, *Państwa, imperia i Europa*, „Gazeta Finansowa”, 17 kwietnia 2001 roku.

flikty na obrzeżach stref wpływów były mniej bądź bardziej kontrolowane przez wielkie mocarstwa i wykorzystywane w rozgrywkach politycznych o wpływy w tzw. Trzecim Świecie. Obecnie, niebezpieczeństwo wybuchu wojny jądrowej między mocarstwami jest znikome, ale też stopień stabilności jest bardzo niski³.

Globalizacja jest zjawiskiem wieloaspektowym. Ułatwia ruch ludzi, towarów, kapitału, idei oraz stwarza dobrą koniunkturę dla rozwoju gospodarczego oraz swobodnej wymiany informacji. Wprost przeciwnie towarzyszy jej fragmentaryzacja oraz narastające różnorodne pejoratywne przejawy. Zatem, w rzeczy samej globalizacja, ani tym bardziej modernizacja nie są same w sobie źródłem zagrożeń. Nadają jednak występującym zjawiskom, takim jak np. terroryzm nową dynamikę, nowy globalny charakter i zmieniają ich zasięg oddziaływania na całe środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego. Bariera dystansu geograficznego nie stanowi już wielkiego problemu. Tradycyjne społeczeństwa i kultury konfrontowane są z presją modernizacji, związaną z koniecznością konkurowania na globalnym rynku. Odnosi się to do sposobu życia, religii i całego funkcjonowania społeczeństw. Nacisk ten jest często postrzegany, jako atak wymierzony w kulturę, cywilizację i tradycję. Odpowiedzią na tą presję jest często agresywny fanatyzm religijny i ekstremizm. Egzemplifikacją skrajnego radykalizmu jest stosowany na wielką skalę terroryzm, którego przykład możemy odnaleźć w sytuacji w Kosowie oraz Czeczenii.

Specyfika, która charakteryzuje konflikty zewnętrzne pośrednio przejawia się w zwiększającej się liczbie ofiar cywilnych. Straty wśród ludności cywilnej nie są już tylko rezultatem ubocznym walk. Ludność cywilna stanowi sama w sobie cel ataku. Inną właściwością są celowo wymuszone przez walczące ugrupowania liczne migracje ludności. Szacuje się, że obecnie około 90% ofiar walk to cywile. Dla porównania na początku XX w. straty wśród ludności cywilnej wy-

³ Z. Bauman, *Globalizacja*, PAX, Warszawa 2000, s. 6; H. Kissinger, *Pax Americana*, „Wprost”, 17 marca 2002 roku.

nosiły 15% całości ofiar, zaś w trakcie drugiej wojny światowej – około 50%⁴.

Zjawisko prywatyzacji wojny możemy zauważyć szczególnie w przypadku wybuchu konfliktów w państwach zacofanych i słabych. Nacechowane są wielością i różnorodnością podmiotów występujących w konflikcie. W krańcowych przypadkach organy państwa ulegają w znacznej mierze kryminalizacji. Stają się instrumentem, za pośrednictwem którego niepaństwowe podmioty mogą sprawować kontrolę nad publicznymi dochodami i zasobami naturalnymi. Rywalizowanie o władzę w rzeczywistości przeistacza się w batalię o to, kto będzie wykorzystywał, dla własnego użytku, zasoby publiczne. Rozmywa się granica między władzą publiczną i prywatną. Powodem wojen jest, więc głęboki kryzys gospodarczy, rozprzestrzenienie się przestępczości, patologia korupcji, przestępczość zorganizowana. Wytwarza się charakterystyczna gospodarka „wojenna”. Walczące strony ciągną dochody za pośrednictwem czarnego rynku, eksploatacji surowców, wyzysku ludności. Podtrzymywanie działań wojennych staje się kluczowe dla utrzymania źródeł finansowania niepaństwowych podmiotów. W przypadku konfliktu zbrojnego w Kosowie powstają sytuacje, w których nikt nie jest w danym regionie zainteresowany zakończeniem konfliktu. Niestety globalizacja ułatwia niekiedy utrzymywanie się tego stanu w wyniku łatwości prowadzenia wymiany handlowej oraz transferu zysków do dowolnej części świata⁵.

Rozumienie wolności ma kilka wymiarów. Najważniejsze z nich, które dotyczą wolności chrześcijanina to wymiar metafizyczny, duchowy i społeczny. Wymienione trzy wymiary pozwalają bardzo konkretnie mówić o tym, która wolność dla chrześcijanina powinna być pierwszym celem jego życia. Jest to oczywiście wolność duchowa, którą zdobywa się w procesie uczciwego życia. W tej sytuacji najważniejszym zadaniem społeczeństwa powinno być stworzenie

⁴ A. Szostkiewicz, *Skąd się biorą wojny*, „Polityka”, 30 marca 2002 roku.

⁵ J. Pałasiński, *Globalna mafia*, „Wprost”, 14 stycznia 2001 roku.

takiej atmosfery moralnej i prawnej, w której zewnętrzne wolności będą sprzyjały rozwojowi duchowemu i uzdrowieniu człowieka, a nie pustoszyły jego duszę, nie stymulowały zabijających ją żądz⁶.

W zapatrywaniu prawosławnym odpowiedź na to pytanie tkwi w podstawowym dogmacie o Bogu – Miłości. Wynika stąd, że miłość powinna być sensem każdego działania człowieka. Z tego względu głównym założeniem chrześcijańskim przy ocenie wolności jest lęk miłości, aby nie uczynić człowiekowi jakiejś szkody moralnej, psychicznej, fizycznej lub innej. Zaś wolność, która nie jest ograniczona „miłością bojaźni bożej”, może być zabójcza dla człowieka. Kieruje w konsekwencji do najgorszych następstw, przede wszystkim do duchowej i moralnej degradacji społeczeństwa, do ideowej anarchii, materializmu i antykultury. Tam, gdzie bazą była wolność bez miłości, tam nie można mówić o autentycznej wolności osoby. Niewola ducha jest dla człowieka najcięższa i przynosi mu najwięcej cierpienia. Niestety realna władza we współczesnym świecie, określając charakter wychowania współczesnego człowieka, zdecydowanie odrzuca samą ideę wolności duchowej i głosi wolność ciała⁷.

Zamiana idei wolności duchowej na ideę wolności najgorszych instynktów, stanowi śmiertelne niebezpieczeństwo nie tylko w sensie duchowym, ale także fizycznym. Żądze są, bowiem nienasycone i w miarę ich zaspokajania stają się coraz bardziej niszczące i bezkompromisowe. Dlatego współczesna cywilizacja europejska, z niezwykłą troską chroniąca wolność ciała, kultywująca wszystkie jego żądze i równocześnie z niezwykłą prostoliniowością niszcząca bezpieczeństwo duszy, w coraz bardziej oczywisty sposób wprowadza narody świata do ostatniego kręgu śmiertelności. Ostatecznie wszystkie

⁶ L. Sokołow, *Jepiskop Ignatij Briančaninov. Jego žizn' i moral'no-akietičeskije vozzrenija*, Kijów, 1915, s. 20-21; A. Osipow, *Droga rozumu w poszukiwaniu prawdy. Teologia zasadnicza*, przeł. H. Paprocki, Warszawa 2011, s. 107-110.

⁷ A. Chomiakow, *Bogoslovskije i cerkovno-publicističeskije stat'i*, Moskwa 1886, s. 109, 205, 44; A. Osipow, *Droga rozumu w poszukiwaniu prawdy*, s. 111-116.

współczesne kryzysy za swoje źródło mają właśnie zabsolutyzowaną wolność zewnętrzną, wolność ciała, która utraciwszy pojęcie grzechu przekształca się w bezlitosną, tyrańską samowolę, czego wyraźnym przejawem są nieustanne konflikty zbrojne w Europie.

SUMMARY

Rev. Archim. Andrzej Borkowski

Freedom and European military conflicts

Keywords: Europe, freedom, military conflicts

In the period of globalization, numerous armed conflicts and wars we often appeal to freedom and human rights. When we talk of freedom in the time we live in we usually mean it to be a possibility of free choice among various things. In contemporary common understanding freedom means choice. Such a definition is far insufficient to an Orthodox Christian. Freedom is something more than a simple difference between obviousness and indecision. Our spiritual attention needs to be directed towards something much more deeper. It should be directed to a struggle in order to overcome results of our fallen nature. According to contemporary understanding freedom is identified also with a possibility to do what is pleasing to ourselves. But such understanding is equally faulty. From theological point of view the term of true freedom denotes God's grace and therefore human freedom is connected with and dependent on the absolute freedom of God. We do believe that God is the only giver of freedom and justice and He even exceeds them. God does not determine Himself. God simply exists.

In such a way God has introduced Himself to Mores in the burning bush: „Εγώ εμί ο ΄Ων” (I am that I am). Ultimately all the contemporary crises have their source in an absolute external freedom, freedom of flesh – having lost the notion of sin it transforms into a merciless, tyrannical lawlessness. Distinct manifestation of it are incessant armed conflicts in Europe.